

Egyetemi doktori (PhD) értekezés tézisei

**A HEPATICUS ENCEPHALOPATHIA
PATOGENEZISÉBEN RÉSZTVEVŐ
FAKTOROK, VALAMINT NÉHÁNY
FOSZFODIÉSZTERÁZ-GÁTLÓ HATÁSA A
NEUROINFLAMMÁCIÓVAL
KAPCSOLATOS ESEMÉNYEKRE
PATKÁNY PRIMER ASZTROGLIA
KULTÚRÁBAN**

dr. BÁRÁNY ZOLTÁN

TÉMAVEZETŐK:

DR. KISS DÁVID SÁNDOR

DR. STERCZER ÁGNES

ÁLLATORVOSTUDOMÁNYI EGYETEM

Állatorvostudományi Doktori Iskola

Budapest, 2021.

Egyetemi doktori (PhD) értekezés tézisei

**A HEPATICUS ENCEPHALOPATHIA
PATOGENEZISÉBEN RÉSZTVEVŐ
FAKTOROK, VALAMINT NÉHÁNY
FOSZFODIÉSZTERÁZ-GÁTLÓ HATÁSA A
NEUROINFLAMMÁCIÓVAL
KAPCSOLATOS ESEMÉNYEKRE
PATKÁNY PRIMER ASZTROGLIA
KULTÚRÁBAN**

dr. BÁRÁNY ZOLTÁN

TÉMAVEZETŐK:

DR. KISS DÁVID SÁNDOR

DR. STERCZER ÁGNES

ÁLLATORVOSTUDOMÁNYI EGYETEM

Állatorvostudományi Doktori Iskola

Budapest, 2021.

Témavezetők:

.....

Kiss Dávid Sándor, Ph.D.

Állatorvostudományi Egyetem, Élettani és Biokémiai Tanszék

.....

Sterczer Ágnes, Ph.D.

Állatorvostudományi Egyetem, Belgyógyászati Tanszék és
Klinika

.....

Bárány Zoltán

Tartalomjegyzék

1. Előzmények.....	5
2. Célkitűzések.....	8
3. Anyag és módszer.....	10
4. Új tudományos eredmények.....	12
5. Tudományos publikációk.....	14
6. Konferencia prezentációk.....	15

1. Előzmények

Az asztrogliaikról szerzett ismeretek gyorsan bővülnek és a hagyományos nézet, miszerint az asztrogliaák kizárólagos szerepe egyfajta állványzat, támaszték biztosítása a többi sejt számára, mára megváltozott. Az asztrogliaák számos élettani funkcióval bírnak, úgymint a glutamát eltávolítása az extracelluláris térből, a szinaptikus transzmisszió modulálása különféle gliotranszmitterek révén, a vér-agy gát kialakításában való részvétel, az agyszövet víz homeosztázisának fenntartása az aquaporin csatornák segítségével vagy épp a véráramlás szabályozása. Mindemellett, egyre több szakirodalmi adat utal arra, hogy az asztrogliaáknak nem csak élettani viszonyok fenntartásában, hanem számos kórképben is kitüntetett szerepe van, úgymint Alzheimer-és Parkinson-kórban, epilepsziában, depresszióban és hepaticus encephalopathiában (HE).

A HE egy neurokognitív rendellenesség, amely során az agyi működés károsodik akut vagy krónikus májelégtelenség, illetve portoszisztémás sőt következtében.

A HE pontos patogenezise máig sem tisztázott, de az ammónia (NH_4^+) vérplazmabeli és agyi szintjének megemelkedése tekinthető a fő kóroki tényezőnek. Emellett az emelkedett cerebrális mangán (Mn^{3+}) koncentráció, az oxidatív stressz, valamint egyes baktériumok, illetve bakteriális komponensek béltraktusból szisztémás keringésbe jutása is lényeges elemei a HE patogenezisének. Mivel a vér-agy gát bizonyítottan károsodik akut májelégtelenség során, feltételezhető, hogy az előbb említett etiológiai faktorok ily módon képesek a keringésből a központi idegrendszerbe jutni. Akut HE során gyakran letális kimenetelű agyödéma és következményes agyi beékelődés alakulhat ki, melynek egyik leglényegesebb háttérmechanizmusa az asztrogliák megduzzadása. Ennek fő oka bizonyítottan a glutamin asztrogliákban történő felhalmozódása, valamint a glutamináz enzim általi lebontása glutamáttá és ammóniává, mely utóbbi a mitokondriumok károsítása révén a sejtek térfogatának növekedéséhez vezet.

Krónikus HE során csakugyan az asztroglia a leginkább érintett sejtípus, melyet az úgynevezett Alzheimer II típusú astrocytosis fémjelez, jellegzetes szubcelluláris változásokkal.

A neuroinflammáció a HE egyik központi cerebrális eseménye, melyben az asztrogliáknak kitüntetett szerep jut, habár hagyományosan a mikroglia tekinthető az elsődleges fontosságú szereplőknek. A neuroinflammáció során az említett sejtek morfológiai változásokon mennek keresztül és számos citokint termelnek.

Az asztroglia gyulladási szerepének vizsgálata ugyan számos kutatás fókuszában áll, az alkalmazott *in vitro* modellek nagyfokú heterogenitása megnehezíti az eredmények megfelelő interpretálását. A mikroglia számának csökkentése elérhető a citozin β -D-arabinofuranozid és L-leucin metilészter egymás utáni kezelésével (kémiai mikroglia gyérítés), valamint rázattal (mechanikai mikroglia gyérítés), mely módszerek többféle módon is kivitelezhetőek.

Így az asztroglia sejt kultúrák mikrogliaakkal való szennyezettsége vagy épp a mikroglia-mentesítéshez alkalmazott módszerek sokfélesége akadályt gördít a kapott eredmények összehasonlítása elé, illetve nem teszi lehetővé a kizárólag asztrogliaakra vonatkozó következtetések levonását.

A közelmúlt kutatási eredményei szerint a glutamináz enzim nemcsak az asztroglia duzzadásában, hanem a neuroinflammáció folyamatának kialakításában is szerepet játszik. Jelenleg nem áll rendelkezésre hatékony terápia a neuroinflammáció szuppresszálására, illetve a gluamináz enzim gátlására, habár egyre több ismeretünk van arra nézve, hogy néhány foszfodiészteráz (PDE)-gátló vegyület alkalmas lehet az említett célok elérésére.

2. Célkitűzések

A kutatásom céljai a következők voltak:

1. a patkány primer asztroglia kultúrákon alkalmazott két mikroglia-gyérítési módszer eredményességének összehasonlítása

2. a HE patogenezisében szerepet játszó fontosabb tényezők citotoxikus hatásának három különböző módszerrel történő vizsgálata asztroglia-mikroglia vegyes kultúrában, valamint rázatásos módszerrel mikroglia-gyérített asztroglia kultúrákban
3. ugyanezen faktorok hatásának vizsgálata az intracellularis reaktív oxigén gyökök (ROS) termelődésére vonatkozóan asztroglia-mikroglia vegyes kultúrában, valamint kétféle módon mikroglia-gyérítésen átesett asztroglia kultúrákon
4. egyes pro-és antiinflammatorikus citokinek termelődésének detektálása mikroglia-gyérített asztroglia kultúrákban
5. a PDE-gátló teofillin és zaprinast lehetséges glutamináz-gátló hatásának vizsgálata rázatásos módszerrel mikroglia-gyérített asztroglia kultúrákban

3. Anyag és módszer

A primer patkány asztroglia sejt kultúrák kétnapos Sprague-Dawley patkányok teljes agyszövetéből lettek létrehozva. Ennek során az agyvelők mechanikai aprításon, majd enzimatis emésztésen estek át. Ezt követően a sejteket Petri csészékbe osztottuk szét, majd a sejt kultúrák konfluenssé válása után 96 lyukú plate-re történt a passzálás. A további vizsgálatokhoz a sejt kultúrákban a mikroglia-szám csökkentése AraC és LME egymásutáni kezelésével vagy pedig rázatásos módszerrel valósult meg. Emellett egyes kultúrákon a mikroglia-gyérítési módszerek elhagyásával asztroglia-mikroglia vegyes kultúrák is kialakításra kerültek. A sejt kultúrák tisztasága, azaz az asztroglia marker, gliális fibrilláris savas fehérje (GFAP), valamint a mikroglia marker, ionizált kalcium kötő adapter molekula-1 (Iba-1) immunfluoreszcens jelölésével valósult meg.

A sejt kultúrák különböző koncentrációjú hidrogénperoxid (H_2O_2)-, lipopoliszacharid (LPS)-, mangán (Mn^{3+})- és ammónia (NH_4^+)-kezelésen estek át többféle inkubációs időt alkalmazva. A sejtéletképességet három eltérő módszerrel vizsgáltuk, úgymint propidium-jodid és neutrál vörös felvétel, valamint laktát dehidrogenáz (LDH)-aktivitás mérésével. Az intracelluláris ROS képződés a 2',7'-dichlorodihydrofluorescein diacetát klorometil származékának (CM-H₂DCFDA) felhasználásával let detektálva, míg a sejt kultúrák gyulladási válasza az interleukin (IL)-6, IL-10, IL-1 β és tumor nekrosis faktor (TNF)- α fehérje expressziójának ELISA-alapú mérésével. Az IL-6, IL-10 és TNF- α szekréció a sejt kultúrák tápfolyadékából, míg az IL-1 β sejt lizátumból került megmérésre. A glutamát és glutamin esszéket mind az intra- mind pedig az extracelluláris kompartmentben elvégeztük annak érdekében, hogy pontosabb képet kapjunk a teofillin és zaprinast lehetséges glutamináz-gátló hatásáról. Az említett kolorimetriás méréseket az extracelluláris tér esetén tápfolyadékból, míg az intracelluláris tér esetén a sejt lizátumból végeztük el.

4. Új tudományos eredmények

1. A rázatásos módszerrel történő mikroglia-gyérítés nagyobb tisztaságú asztroglia kultúrákat eredményez, mint a kémiai kezelés.
2. A neutrál vörös felvételen alapuló sejtéletképesség-vizsgálat alkalmasabb módszer az NH_4^+ és H_2O_2 citotoxicitásának megállapítására, mint az LDH aktivitás és a propidium-jodid felvétel mérése.
3. Az asztroglia-mikroglia vegyes kultúrák érzékenyebbek a H_2O_2 által kiváltott oxidatív stresszre, mint a mikroglia-gyérített asztroglia kultúrák
4. A $\text{TNF-}\alpha$ és IL-6 termelődés eltérő a kétféle módon tisztított sejt kultúrában: a kémiai kezeléssel átesett kultúrákban közel 10-szeres mennyiségű $\text{TNF-}\alpha$ -és IL-6-szekréció detektálható a mechanikailag tisztított sejt kultúrákhoz képest

5. Az LPS által előidézett citokin-termelés függ a sejt kultúrákon alkalmazott mikroglia-gyérítési módszertől: szemben a kémiai kezeléssel átesett kultúrákkal, az LPS növeli az IL-1 β és TNF- α termelést a rázatásos módszerrel tisztított kultúrákban, míg az IL-10 fehérje expresszió növekedés kizárólag a kémiai kezelésű kultúrákban detektálható
6. Az NH₄⁺ és Mn³⁺ is fokozza a rázatással tisztított sejt kultúrák IL-1 β termelését
7. Mind a teofillin, mind pedig a zaprinast növeli az extracelluláris glutamát-szintet

5. Tudományos publikációk

Bárány, Z. B., Sterczer, Á., Jócsák, G., Frenyó, V. L., & Kiss, D. S. (2017). A hepaticus encephalopathia kóroktana, kórfejlődésének újabb szempontjai. Irodalmi összefoglaló. Magyar Állatorvosok Lapja, 139(3), 157-168.

Kiss, D. S., Ioja, E., Toth, I., Barany, Z., Jocsak, G., Bartha, T., ... & Zsarnovszky, A. (2018). Comparative analysis of zearalenone effects on thyroid receptor alpha (TR α) and beta (TR β) expression in rat primary cerebellar cell cultures. International journal of molecular sciences, 19(5), 1440.

Jocsak, G., Ioja, E., Kiss, D. S., Toth, I., Barany, Z., Bartha, T., ... & Zsarnovszky, A. (2019). Endocrine Disruptors Induced Distinct Expression of Thyroid and Estrogen Receptors in Rat versus Mouse Primary Cerebellar Cell Cultures. Brain sciences, 9(12), 359.

Kerek Á., Bárány Z., Sterczer Á. & Jócsák G. (2020). A neuroinflammáció kórfolyamata és egyes terápiás vonatkozásai. Irodalmi összefoglaló. Magyar Álltorvosok Lapja, 142(12), 755-767.

Differential production of interleukin-6 and tumor necrosis factor- α in primary rat astrocyte cultures using two distinct methods of microglia elimination (*Elfogadás alatt, Clinical & Experimental Neuroimmunology*)

6. Konferencia prezentációk

Barany Z., Jocsak G., Kiss DS., Sterczer A.: Az alfa-ketoglutaramát, mint lehetséges biomarker hepaticus encephalopathia esetén: Akadémiai beszámoló (2017).

Bárány ZB., Kiss DS, Tóth I., Jócsák G., Bartha T., Frenyó VL., Sterczer Á.: Primer patkány asztrogliá sejtek citokin termelése oxidatív stressz hatására, P1.1.3, In: Joint Conference of the Hungarian Physiological Society and the Hungarian Pharmacology, Microcirculation and Physiological Societies/ A Magyar Élettani Társaság, a Magyar Kísérletes és klinikai Farmakológiai Társaság és a Magyar Mikrocirkulációs és Vaszkuláris Biológiai Társaság közös Vándorgyűlése, Debrecen, Hungary, 2017.

Bárány Z., Kiss DS., Tóth I., Jócsák G., Bartha T., Frenyó VL., Sterczer Á.: Cytokine production induced by oxidative stress in primary rat astrocytes, P1-338, In: Meeting of the Hungarian Neuroscience Society & Federation of European Neuroscience Societies Regional Meeting, Pécs, Hungary, 2017.

Bárány Z, Kiss DS, Sterczer A: Az asztrogliák neuroinflammációs szerepének vizsgálata hepaticus encephalopathiában. Akadémiai Beszámoló. 2018. január 22-25.

Bárány Z, Kiss DS, Tóth I, Jócsák G, Frenyó VL, Bartha T, Zsarnovszky A, Sterczer A: Az oxidatív stressz és a tumor nekrosis faktor alfa (TNF- α)-termelés vizsgálata hepaticus encephalopathiában. Akadémiai Beszámoló (2019).

Barany Z., Kiss DS., Toth I., Jocsak G., Bartha T., Frenyo VL., Zsarnovszky A., Sterczer A: Examination of the oxidative stress and the tumor necrosis factor- α production in hepatic encephalopathy. GLIA 67:S1 pp. E549-E550. Paper: P1-25 (2019).